

ISSN 1392 - 0391

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

7

Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia

Vilnius "Katalikų pasaulio" leidykla 1994

UDK 947. 45 (082)

Li-191

Redakcinė kolegija:

Egidijus Aleksandravičius

Antanas Kulakauskas

Česlovas Laurinavičius

Rimantas Miknys

Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)

Vladas Sirutavičius

Giedrius Subačius

Antanas Tyla

Sudarytojai:

Egidijus Motieka

Rimantas Miknys

Vladas Sirutavičius

Recenzavo

dr. *Gediminas Rudis*

Leidinį parengti talkino:

Vytautas Jogėla

Raimundas Lopata

© "Katalikų pasaulio" leidykla

© Lietuvos atgimimo istorijos studijos

TURINYS

PRATARMĖ	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Aldona Prašmantaitė</i> VILNIAUS BIBLIJOS DRAUGIJA (1816–1826)	8
<i>Ieva Šenavičienė</i> GAMTOS MOKSLAI IR DVASININKIJOS UGDYMAS LIETUVOJE XIX a.	24
<i>Vytautas Jogėla</i> VILNIAUS ROMOS KATALIKŲ DVASINĖS AKADEMIJOS ĮKŪRIMAS	56
<i>Vidmantas Edvardas</i> RELIGINIS TAUTINIS SAJŪDIS ŽEMAITIJOJE XIX a. PABAIGOJE	96
<i>Darius Staliūnas</i> VILNIAUS VYSKUPO E. ROPO VEIKLOS PĖDSAKAIS (1903–1907)	142
<i>Regina Laukaitytė</i> LEGALIOS KATALIKIŠKOS SPAUDOS PRADŽIA LIETUVOJE	220
<i>Aroldas Gaidys</i> LIETUVIŲ KATALIKIŠKŲ DRAUGIJŲ BRUOŽAI (1905–1907)	254
<i>Juozas Skirius</i> BAŽNYTINĖS “LIETUVIŲ DIENOS” SVARBA LIETUVAI (1916–1918)	317
<i>Raimondas Lopata</i> ANTANAS VISKANTAS IR BANDYMAS ATKURTI LDK	331

II. SENA DISKUSIJA	341
J.STAKAUSKAS IR V.BIRŽIŠKA APIE MOTIEJŲ VALANČIŲ IR JO LIETUVIŠKUMĄ	342
III. PUBLIKACIJOS	409
<i>Kazys Misius</i> APIE LIETUVIŲ SPAUDOS DRAUDIMĄ IR KATALIKŲ DVASININKIJOS VAIDMENŲ JŲ ĮGYVENDINANT	411
<i>Regina Laukaitytė</i> NESKELBTAS J.TOTORAIČIO STRAIPSNIS APIE DIDIŲ VILNIAUS SEIMĄ	435
<i>Regina Laukaitytė, Algimantas Katilius</i> BATAKIŲ DEKANATO KUNIGŲ SUSIRINKIMO NUTARIMAI (1906 m. sausis)	444
<i>Algimantas Katilius</i> PASKUTINIOJO ŽEMAIČIŲ VYSKUPO P.KAREVIČIAUS ATSIMINIMŲ FRAGMENTAS	452
STRESZCZENIE	488
SUMMARY	496
ZUSAMMENFASSUNG	504
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	512
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	532
APIE AUTORIUŠ	542

BATAKIŲ DEKANATO KUNIGŲ SUSIRINKIMO NUTARIMAI (1906 m. sausis)

Parengė Regina Laukaitytė ir Algimantas Katilius

Batakių dekanato kunigai savo nutarimams, priimtiems 1906 m. sausio 24 d., teikė didelę svarbą – išsiuntinėjo po vyskupijos klebonijas. Vienas adresatų – kun. J.Tumas, – po daugelio metų aptikęs savo archyve dekanato D.Motuzo jam siųstą laišką ir susirinkimo dalyvių prašymą vyskupui, paskelbė juos “Mūsų senovėje”¹, apgailėstaudamas, kad pačių nutarimų neberado. Tad Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje aptikus visą “Batakių džekonijos kunigų suvažiavimo nutarimų” tekstą, tikslinga juos paskelbti ir pabaigti J.Tumo pradėtą šio šaltinio publikavimą. Siekdami dokumento autentiškumo, čia pridedame ir abu J.Tumo skelbtus dokumentus: O.Motuzo laišką, nes analogiški nutarimų lydraščiai, matyt, buvo išsiuntinėti ir kitiems kunigams, taip pat prašymą vysk. M.Paliulioniui. Šio pastarojo publikuojame originalą, kurį J.Tumas šiek tiek redagavo.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriui nutarimus padovanojo kraštotyrininkas J.Jablonskis. Apie 1970 m. jam juos perdavė Kretingos vienuolyno vienuolis Mykolas Tamošiūnas, kuriam pavyko išgelbėti dalį naikinamo pranciškonų vienuolyno archyvo².

Publikuojami nutarimai – tai hektografu padaugintas rankraštis. Tekstas vietomis išblukęs ir sunkiai įskaitomas. Kai kur matyti dokumento rengėjų kalbos taisymai ir redakciniai papildymai.

Savo publikaciją J.Tumas pavadino “Partijų formavimasis”. Iš tiesų, skelbiamas dokumentas yra Lietuvių krikščionių demokratų partijos (toliau – LKDP) istorijos šaltinis. 1905 m. pabaigoje–1906 m.

pradžioje Lietuvos kunigai susidūrė su dilema – kurti savo politinę organizaciją ar jungtis į Vilniuje vysk. E.Ropo (Ropp) iniciatyva kuriamą Lietuvos ir Baltarusijos konstitucinę katalikų partiją (toliau – KKP). Kunigai, tautinio sąjūdžio dalyviai, žinoma, mėgino susivienyti į LKDP. 1905 m. gruodžio 6 d., po Didžiojo Vilniaus Seimo, įvyko steigiamasis LKDP susirinkimas, išrinkęs jos Centro komitetą, aptaręs spaudos organo klausimą. Tačiau šių kunigų pastangų neparėmė Lietuvos vyskupai. Vilniaus vysk. E.Ropas dar tą pačią dieną pakvietė susirinkimo dalyvius į kurią ir supažindino su tuo metu organizuojamos KKP programa, paragino į ją stoti. KKP protegavo ir žemaičių vyskupas M.Paliulionis, kuris, kaip matyti iš čia skelbiamų dokumentų, išsiuntinėjo jos programą savo diecezijos kunigams ir įsakė apsvarstyti dekanatų susirinkimuose.

KKP programa kunigams lietuviams negalėjo būti priimtina, nes apie jokių etnopolitinius lietuvių (ir baltarusių) interesus joje nebuvo kalbama. Negalėdami neatsižvelgti į vyskupų poziciją ir nenorėdami atsisakyti savo partijos sukūrimo idėjos, kunigai bandė rasti kompromisą. Apie vieną jų ir skaitome nutarimuose: Batakių dekanato kunigai nutarė prašyti vyskupą kurti katalikišką partiją “ant tikėjimiškai–tautiško pamato”, priimti KKP programą, tačiau pritaikyti ją Lietuvos reikalams ir leisti lietuviškus laikraščius. Ragindami vyskupą imtis iniciatyvos sudaryti “Centralinį Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos Komitetą”, kunigai numatė galimybę sušaukti dekanatų įgaliotinių suvažiavimą, kuris, jei vyskupas delstų, pats tą uždavinį atliktų. Taigi Batakių dekanato kunigų nutarimai rodo ne tik lietuvių kunigų pastangas koordinuoti savo sprendimus (“solidariškiaus veikti”), bet ir daryti spaudimą vyskupui, kurio veiksmai ir planai ne visada sutapo su tautiškai apsisprendusios jaunesniosios kunigų kartos siekiais. Vis dėlto LKDP 1906 m. nebuvo įkurta – sutrukdė ir vyskupų pozicija (jie atmetė šios partijos programos projektą), ir politinio klimato imperijoje atšalimas.

¹ Partijų formavimasis / / Mūsų senovė. Tilžė, 1921.T.1. Kn. 2. P. 120–121.

² Duomenys paimti iš J.Jablonskio laiško publikacijos autoriams.

Pasikeitus politinei situacijai, kunigai pasinėrė į socialinę, kultūrinę veiklą. Dėmesys jai atsispindi nutarimų skyriuose apie "apšvietos" bei Bažnyčios reikalus. Pritardami Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimams sulietuvinti mokyklas, Batakių dekanato kunigai vis dėlto atsisakė "aštresnio boikotavimo dabartinių", t. y. rusiškų, mokyklų, paragino žmones palaukti Valstybės dūmos darbo pradžios.

Antrajame skyriuje įrašytas sakinyss "Laikraščio tikrai gero dėl liaudies dar neturime" rodo Batakių dekanato kunigų požiūrį į "Nedėldienio skaitymą", kuris tuo metu buvo vienintelis katalikiškas laikraštis. Jaunesniosios kartos kunigai aštriai jį kritikavo dėl pasenusios rašybos ir pernelyg skurdaus turinio (asmeninėje korespondencijoje traktavo kaip "skaitymus davatkoms", darančius gėdą kunigijai). Tačiau tai buvo M.Paliulionio oficiozas, redaguojamas Kauno kunigų seminarijos rektoriaus A.Karoso, todėl nutarimuose užsimenama tik apie jo pagerinimą. Dekanato kunigų susirūpinimą kultūrine veikla rodo nutarimas steigti parapinius knygynus ir pajais paremti Šv. Kazimiero draugiją, kuri 1905 m. buvo įkurta Kaune katalikiškai spaudai leisti (tekste minimas pažadėtas jos laikraštis – "Žiburyss").

Nutarimai bažnyčios bei dvasininkijos reikalais atspindi aktualesnes Lietuvos Bažnyčios vidinio gyvenimo problemas ir kunigų pasiryžimą gana demokratiškai jas spręsti.

Skelbiamų dokumentų kalba netaisyta, tik paaiškinti nevartojami žodžiai.

KUN. D.MOTUZO LAIŠKAS KUN. J.TUMUI (1906 m. sausio mėn.)

Frater in Christo! J. M. Vyskupas per Naujus Metus įsakė padaryti visose džekonijose [dekanatuose – R. L., A. K.] kunigų suvažiavimus, kurių tikslas turėjo būti apsvarstymas, kaip įvykinti katalikišką politikos akciją. – Ką galėjome, tai padarėme, ir štai kopija mūsų nutarimų. Jeigu Tamstų džekonijoje tokio suvažiavimo dar nebuvo, prašome Tamstą agituoti, kad suvažiavimas visgi įvyktų ir savo nutarimus mūsų įgaliotam prisiųstų.

Jungiu aukštos pagarbos žodžius.

Tarnas Kun. D. Motuzas

Partijų formavimasis. Batakių dekanas kun. Tumui 1906 // Mūsų senovė. Tilžė, 1921. T. 1. Kn. 2. P. 120.

Batakių džekonijos kunigų suvažiavimo
nutarimai

1906 m. 24 d. Sausio mėnesio susirinkę iš valios J. M. Žemaičių Vyskupo Batakių džekonijos kunigai – Girdiškėje – išrinkę vienasbalsiai susirinkimo pirmininku kunigą Juozapą Čerkeliauskį ir sekretorių kunigą Fabijoną Kiemešį [F. Kemėšis – R. L., A. K.], paskyrė svarstymų programos sustatymui komisiją, pagal kurios nusprendimo susirinkusieji apsvarstė šitus punktus:

I. Katalikų politiška akcija ir J. M. Vyskupo įduota programa.

II. Apšvietos dalykai.

III. Kai kurie Bažnyčios ir dvasiškijos reikalai.

I. KATALIKŲ POLITIŠKA AKCIJA IR J. M. VYSKUPO ĮDUOTA PROGRAMA.

1) Apsvarstę Katalikų politiškos akcijos būsinčiame seime reikalingumą ir pripažinę, juog negalima organizuoties nesutvėrus centralinio komiteto, susirinkusieji vienbalsiai nutarė siųsti adresą, visiems pasirašius, J. M. Vyskupui maldaujant nužemintai pasirūpinti įsteigti "Centralinį Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos Komitetą" Kaune, po kurio vadovyste galėtų paskui tverties komitetai vietiniai. Adrese turi būti pažymėta, kad partija mūsų turi susitverti savarankiškai ant tikėjimiškai – tautiško pamato. Partija priima programą "Katalikų konstitucionalistų Demokratų Lietuvoje ir Baltgudijoje" partijos, pritaikindama viską prie Lietuvos reikalų ir išleidinėdama lietuviškus laikraščius.

2) Susižinojimui visos dvasiškijos nuomonių nutarėme hektografuotus egzempliorius savo nutarimų nusiųsti kunigams dėkonams [dekanams – R. L., A. K.] ir kai kuriems kitiems kunigams ir vienkart prašyti, kad ir jie savo nutarimus teiktųsi mums prisiųsti. O kad lengviaus būtų susižinoti ir solidariškiaus veikti išrandame reikalingu, kad visos dėkonijos išrinktu savo įgaliotus, kurie kunigų susižinojime tarpininkautu ir reikalui atsiejus patįs susivažiuetu. Batakių dėkonijos įgaliotu dauguma balsų išrinkome kunigą Juozapą Bakučionį, Upinos [Upynos – R. L., A. K.] bažnyčios kuratą.

3) Jeigu J. M. Vyskupas iš kokios nors priežasties negalėtų priimti ant savęs iniciatyvą centralinio komiteto sutvėrimui, įsteigti kaip galima greičiaus dėkonijų įgaliotų kunigų susivažiavimą, par kurį jie turētu sutverti "Centralinį Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos Komitetą".

4) Kas lig rinkimų į Seimą – nutarėme prie jų prisidėti ir delto rinkimams atėjus važiueti kas tik galės į pavieta. Pripažindami reikalingumą Katalikų Bažnyčios reikalų užtartytojaus, nutarėme pastatyti ir kunigo kandidatūrą į Seimą ir tam tikslui vesti agitaciją tarp bajorų ir miestelėnų. Tarpe valščionių agituosime, kad rinktu liuosai į valdininkų intekmę neatsižvelgdami ir geriausius iš savo tarpo žmones.

II. APŠVIETOS DALYKAI.

1) A Kas lig mokyklų naminių išrandame labai geistina, kad jų sodžiuos būtų įsteigta kuo daugiausiai naminių mokyklų; jų didesniam praplatinimui pripažinome už geistiną, kad kunigai klebonai prie bažnyčių įrengtų mokytojų (geriausiai iš tretininku) seminarijas, kurias arba patįs vestų, arba par kitas nusamdytas intelligentiškas ypatas. B Kas lig valsčių mokyklų nutarėme raginti žmones, kad reikalautų mokyklų tautiškų su mokytojais katalikais, bet, pakol kas, išsižadėti aštresnio boikotavimo dabartinių mokyklų ir laukti Valstijos Seimo susirinkimo.

2) Laikraščio tikrai gero dėl liaudies dar neturime. Lauksime pagerinimo "Nedėldienio Skaitymo", o taipogi pasirodant pažadėto Šv. Kazimiero Draugijos laikraščiu.

3) Apie Šv. Kazimiero Draugiją prisiminę, nutarėme prisidėti prie minėtos Draugijos savo pajais ir raginti prie to ir kitus savo draugus.

4) Išrandame butinai reikalingu dalyku uždėti parakvijinius knygytus, artai tverdami tam tikslui draugijas su platesnia užduotimi, arba, kur to negalima, paprastai tiktai knygytus uždėdami ir žmonėms knygas ir laikraščius skaityti dalindami.

III. KAI KURIE BAŽNYČIOS IR DVASIŠKIJOS REIKALAI.

A. BAŽNYČIOS REIKALAI.

1) Faktais liko išrodyta, kad daugelyje vietu kunigai kliudo vienas kitam vesti sistematišką vaikų katekizaciją. Dėlto pripažinome už reikalingą, kad visur butu įvesta sistematiška katekizacija ir kad užsiimančiam tuomi kunigui kitas nekliudytų nei metodo išrinkime, nei daleidime prie Šv. Sakramentų.

2) Daugelis žmonių sauso pasninko pėtnyčiomis nebužlaiko, ir dėl sunkumo ekonomiško padėjimo net nepripažintų sau už reikalingą prašyti Bažnyčios daleidimo. Tokio nevienodumo prašalinimui nutarėme prašyti Jo Mylistos Vyskupo, kad teiktųsi atliuosuoti žmones nuo užlaikymo pėtnyčiomis sauso pasninko.

3) Nevienodumas pridėtinėse bažnytinėse pamaldose, ypač suplikacijų giedojime buvo visados priežastimi nesusipratimų

tarpe žmonių ir ginčų tarpe kunigijos; pagaliaus ir tekstai kitų vyskupijų apgarsinti yra nevienodi. To viso prašalinimui ir su kitomis vyskupijomis vienodumo įvedimui nutarėme prašyti Jo Mylistos Vyskupo, kad teiktųsi susižinoti su kitomis vyskupijomis ir įvykdintų teip geistiną vienodumą.

4) Statymas ir taisymas bažnyčių, klebonijų ir kitų beneficijališkų triobesių yra paliktas kompetencijai vieno klebono. Pasekmės to tankiai yra apverktinos. Tam prašalinti geistina yra įsteigti dekanatiškus komitetus, pačios dvasiškijos renkamus, kurie nuspręstų ką ir kaip reikia statyti ar taisyti. Taippat geistina būtų turėti djuozališką arkitėktorių [diecezijos architektą – R. L., A. K.]

B. DVASIŠKIJOS REIKALAI

1) Tankiai kilsta nesusipratimai tarp klebonų ir kamendorių dėl įeigų. Dėl painumo ir sunkumo to klausimo – mes paliekame jo išrišimą įgaliotų džekonijų kunigų susivažiavimui. Apsvarstėme tik tai apie obligacijas, klebonų kamendoriams duodamas ir nutarėme, kad klebonai negali versti kamendorius laikyti calunines mišias dienoje, rubrikų užgintose (dominicae, festa I et II clasies et octavae privilegiatae); už atlaikytas gi calunines iš 2 r. 50 kap. mokėti klebonui už caluną 80 kap.; iš 3 rublių – 1 rublį; tarnams apmoka kamendorius.

2) Dėl pasekmingesnio praplatinimo tarp žmonių blaivystės nutarėme sutverti "Draugiją kunigų blaivininkų". Niekam savo nuomonės neužmesdami rinksime skaitlių norinčiųjų prie tos draugijos prisidėti.

3) Išvengimui papiktinančių žmones ir kunigą pažeminančių viešų tardymų, taipogi panaikinimui ginčų ant vietos – geistina būtų įsteigti kunigams tardymo komisiją ir trečiųjų teismą šių dviejų skyrių: a) tardymą paskirus J. M. Vyskupui, pirmininku tardymo esti džekonas, antrą sąnarį renka kaltininkas, trečiąjį abu, t. y. džekonas ir kaltininko išrinktasis; b) dėl nesusipratimų tarpe kunigų prašalinimo ir kilusių ginčų panaikinimo – įsteigti paprastą trečiųjų teismą: kiekviena pusė renka po vieną teisėją, tuodu dar vieną ir jie trys teisia.

4) Apsvarstymą kitų svarbių bažnyčios ir dvasiškijos reikalų paliekame visų džekonijų įgaliotų kunigų susivažiavimui.

Ant nutarimų originalo, nusiųsto J. M. Vyskupui, pasirašė visi Batakių džekonijos kunigai

Užtikrinu, jog ant šių nutarimų originalo pasirašė 26 Batakių džekonijos kunigai.

Pp. Batakių Džekono kun. D. Motuzas.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 199. B. 33. L. 1–2.

Jo Ekscelencijai Žemaičių Vyskupui
Mečislovui – Leonardui Palliulionui
Batakių Džekonijos kunigų

Prašymas

Šviesiausias Vyskupe!

Iš parėdymo Jusų Mylistos mėš Batakių džekonijos kunigai, susirinkę Girdiškėje 24 ir 25 dieną Sausio mėnesio šių 1906 metų, svarstėme Jusų Mylistos mums įduotą "Katalikų Konstitucionalistų – Demokratų Lietuvos ir Baltgudijos" partijos programą. Visiems mums susirinkusiems aišku buvo, kad šiuose laikuose, kada kaip Rusijoje, taip ir Lietuvoje, tveriasi tiek visokių politiškių partijų, norinčių dalyvauti ir turėti įtakmę businčiame Valstijos Seime, ir mums Katalikams Lietuviams pasilikti jų užpakalyje negalima ir reikia butinai sutverti savąją tvirtą organizaciją, prie kurios prigulėdami galėtume apginti savo tikėjimo ir tautos reikalus. Reikia mums sutverti "Lietuvių Krikščionių Demokratų Partiją", kuri eidama išvien su kitų katalikiškų tautų organizacijomis pasekmingiaus galėtų pasiekti savo tikslą.

Bet negalima organizuoties nesutvėrus pirma "centralinio Komiteto", pagal kurio nurodymų galėtu susitverti vietiniai komitetai.

Mūsų nuomone užvis patogiausia tam vieta butu Kaune po Jusų Mylistos vadovyste arba nors priežiura. Ir dėlto tai susivažiavusieji kunigai vienbalsiai nutarėme nužemintai maldauti Jusų Mylistos priimti ant savęs iniciatyvą sutvėrimui "Centralinio Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos Komiteto".

Pasinaudodami iš susirinkimo apsvartėme ir kitus kai kuriuos dvasiškijos reikalus. Siųsdami kartu savo nutarimus nužemintai meldžiame Jusų Mylistos paržiūrėti juos ir, jeigu galima butų, įvykdinti.

Ant originalo pasirašė visi Batakių džekonijos kunigai.

Ten pat. L. 3.